

BATI KARADENİZ BÖLGESİ MEVSİMLİK FINDIK TARIMINDA SOSYAL SORUNLARIN
SAHA AKTÖRLERİ AÇISINDAN ANALİZİ

2018

OLAM PROGIDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

SAKARYA-DÜZCE

BATI KARADENİZ BÖLGESİ MEVSİMLİK FINDIK TARIMINDA SOSYAL SORUNLARIN
SAHA AKTÖRLERİ AÇISINDAN ANALİZİ

İçindekiler

ÖNSÖZ	4
GİRİŞ	5
2018 HASAT ANALİZ RAPORU.....	6
1. Hasat Şekli:	6
2. İşçi Türü:	7
3. Cinsiyet Dağılımı:	7
4. Genç İşçi Çalışma Durumu:	8
5. Çocuk İşçi Durumu:.....	9
6. Çalışma Saatleri:	9
7. Mevsimlik Tarım İşçilerinde Yevmiye Durumu:	11
8. Yerli İşçilerde Yevmiye Durumu:.....	11
9. Yevmiye Ücreti Alım Zamanı:	12
10. Yevmiye Takibi:.....	12
11. Yevmiye Ücretlerinin Teslimi:.....	13
12. Yevmiye Ücreti Kesintileri:	13
13. Şikayet Hattı Bilgisi:	14
14. Sendikal Faaliyetler Bilgisi:	14
15. Koruyucu Ekipman Kullanımı ve Eğitim Durumu:.....	15
16. İlk Yardım Çantası Kullanım Durumu:.....	16
17. Hijyenik Ürün Durumu:.....	17
18. Hizmetlere Erişim:	17
19. Ulaşım Araçları:	18
20. Acil Yaralanmalar:.....	18
21. Temiz İçme Suyu Durumu:.....	19
22. İşçi Evleri:.....	19
23. Genç İşçi Çalışma Koşulları:	20
24. Etnik, Cinsiyet ve Bölgesel Ayrımcılık:	20
25. Cinsiyet ve Engellilik Göstergeleri:	21
26. Ana Dil Kullanımı:	21

27.	Kimlik ve Pasaportlar:	22
28.	Mola Saatleri:	22
29.	Komisyon Kararları:	23
30.	İstismar ve Kötü Muamele:	23
31.	Eşit Yaklaşım:	24
32.	Sigorta:	24
33.	Hamile ve Emziren Çalışan:	25
34.	Yemek İhtiyacı:	25
35.	Mevsimlik Tarım İşİ Sözleşmesi:	26
KAYNAKÇA		27

ÖNSÖZ

Kayıt dışı çalışan mevsimlik tarım işçileri hakkında net veriler elde edilememesinden dolayı mevsimlik tarım işçisi olarak çalışanların sayısı tam olarak bilinmemektedir (Akbiyık, 2011, s. 139). Türkiye’de 2016 yılı için genel kayıt dışı istihdam oranı %33,49 olarak belirlenirken tarım sektöründeki kayıt dışı istihdam oranı %82,09 olarak tespit edilmiştir (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2017). Kırsal kesimde topraksız ya da yeterli toprağa sahip olmayan- bu kesim kırsal alandaki nüfusun yarısını oluşturmaktadır- kesim kayıt dışı olarak çalışmaktadır (Akbiyık, 2011, s. 139).

Tarım işçileri, yaşadıkları yere göre yapılan sınıflandırmayla gezici ve yerli mevsimlik tarım işçileri olarak iki kategoride değerlendirilmektedir. Gezici mevsimlik tarım işçileri tarımsal üretimin yapılacağı yere dışarıdan gelen işçiler olarak tanımlanmakta iken (Görücü & Akbiyık, 2010, s. 192), yerli (gündelikçi) mevsimlik tarım işçileri için ise literatürde tam bir tanım bulunmamaktadır. Bununla birlikte işin yapılacağı yere görece yakın yerlerde ikamet eden ve aldıkları yevmiye karşılığı gününbirlik olarak tarlalara giden işçiler yerli (gündelikçi) mevsimlik tarım işçisi olarak adlandırılmaktadır (Beleli, 2013, s. 15). Mevsimlik tarım işçileri; yaşam ve barınma koşullarındaki uyumsuzlukla birlikte yetersiz ve dengesiz beslenme, aşırı sıcak ve soğuklardan kaynaklanan hastalıkların beraberinde yaşanan kazalardan kaynaklanan yaralanmalar ve tüm bunlarla birlikte hizmete erişememe nedeniyle meydana gelen ölümler, kötü şartlarda çalışmanın yanı sıra sosyal dışlanmaya da maruz kalan bir grup olarak ele alınmaktadır. Bu işçi kesimi, son yıllarda yoğunlaşan çalışmalarda araştırmacılar, hükümetler ve bilim insanları tarafından çalışma hayatının görünmeyenleri ve duyulmayanları olarak nitelendirilmektedir (Hurst, 2007, s. 89-90).

Bitkisel üretim sürecinde yer alan mevsimlik gezici tarım işçilerinin ve onların ailelerinin yaşadığı temel sorunlar; güvenli ulaşım sorunları, işçilik yaptıkları yerde barınma, temiz su ve altyapı ihtiyaçları, çalıştıkları bahçe ve tarlalarda iş sağlığı ve güvenliği sorunları ve kamu hizmetlerine erişim şeklinde sıralanmaktadır.

Türkiye’nin önemli sosyal sorunlarından biri olan mevsimlik tarımda çocuk işçiliği ve işçilerin çalışma ve yaşam koşullarına yönelik sosyal projeler kamu kurumları, uluslararası şirketler ve sivil toplum kuruluşları öncülüğünde yıllardır devam etmektedir. Önümüzdeki dönemlerde devam edecek sosyal projelerin niteliğini artırmak amacıyla sahadaki aktörlerin yaşadıkları ve yaşayabilecekleri tüm sorunları araştırmayı hedefledik.

GİRİŞ

Batı Karadeniz bölgesi fındık üretiminin yoğun olarak yapıldığı bir bölge olduğu için hasat döneminde binlerce işçi çalışmak için gelmektedir. Bu dönem içerisinde mevsimlik tarım işçileri çeşitli sosyal sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunlar karşısında kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları düzeltici ve önleyici aksiyonlar almaktadır. Sahadaki aktörlerin çeşitli sorunlarından kaynaklı olarak sosyal projeler de çeşitlenmektedir.

Mevsimlik tarım işçileri arasında en dezavantajlı gruplardan birisi kadınlardır. Mevsimlik tarım işçilerinin cinsiyet dağılımına bakıldığında kadınların %56'lık bir orana sahip olduğu görülmektedir. Bu sebeple yapılan sosyal projeler içerisinde kadına yönelik çalışmalar ciddi bir paya sahiptir. Yapılan çalışmalar içerisinde özellikle Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı ile birlikte yürütülen Mahalle Anneliği Projesi ön plana çıkmaktadır. Bu projeye mevsimlik tarım işçisi kadınların yaşadığı sorunları rahatlıkla paylaşabilecekleri bir ortamın oluşturulması, mevsimlik tarım işi sözleşmesi, işçi hakları, iş sağlığı ve güvenliği gibi konularda farkındalık düzeylerini artırmak hedeflenmiştir. Bu kapsamda 2018 hasat döneminde işçi evi ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Öte yandan Mahalle Anneliği Projesi'ne paralel olarak yürütülen Oyuncak Kütüphanesi Projesi de çocukların psiko-sosyal gelişimlerine destek olmakla birlikte sorumluluk bilinci uyandırmaktadır.

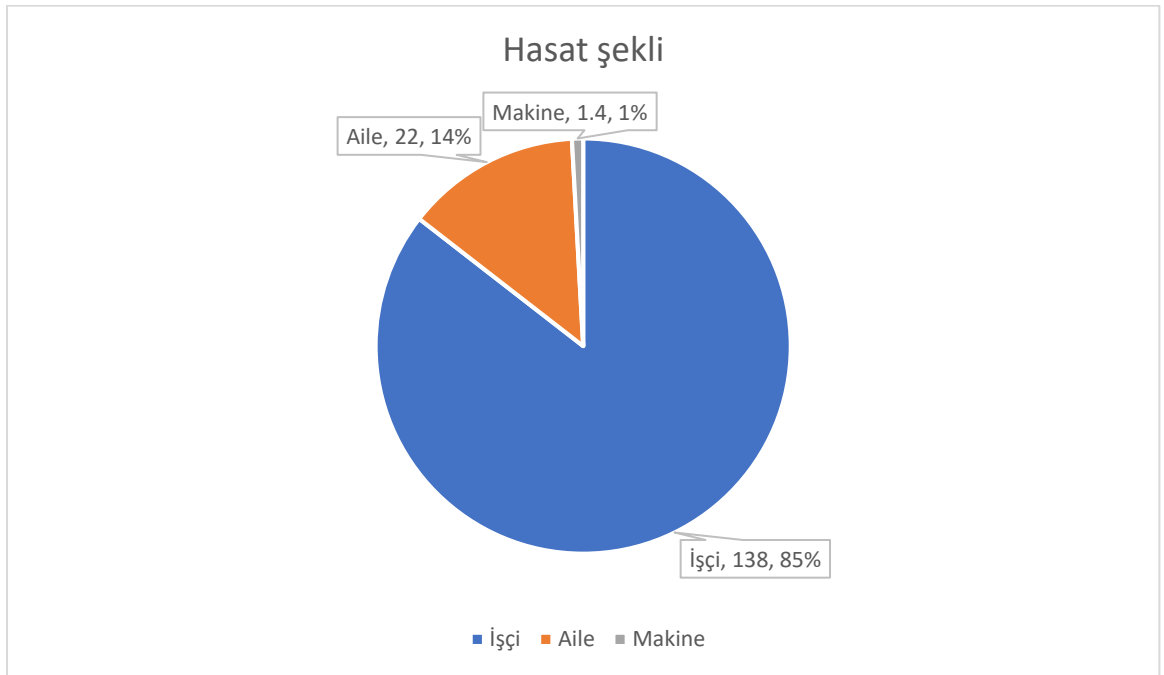
Saha aktörlerinden kilit bir role sahip olan tarım iş aracıları, işçilere ulaşma noktasında büyük katkı sağlamaktadır. Ancak gerek belgeli olmayışları gerekse işçilerin yevmiyelerinden kesinti yapmaları yeni sosyal sorunları doğurmaktadır. Bu sorunlar karşısında Pikolo Derneği ile iş birliği yapılarak 2018 Ocak ve Şubat aylarında 84 tarım iş aracısına eğitim verilmiştir. Eğitim alan 84 tarım iş aracısından 72'si belgelendirilmiştir. Yapılan bu çalışmanın büyük etki uyandırması ile birlikte proje sürdürülebilir niteliğe ulaşmaktadır. Bu kapsamda 2018 hasat döneminde Olam Progıda'nın tedarik zincirine giren diğer tarım iş aracıları tespit edilmiştir. Yeni tespit edilen 87 tarım iş aracısına kış döneminde eğitim verilecek ve belge almaları sağlanacaktır.

Olam Progıda ve Toplum Gönüllüleri Vakfı iş birliği ile uygulanan sosyal beceri atölyeleri yaratıcı drama etkinlikleri, geri dönüşüm çalışmaları ile çocukların el becerilerini arttırmak, kendilerini ifade etmelerini kolaylaştırmak amacıyla hazırlanmıştır. Spor atölyeleri ise çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimlerini güçlendirmek için sporu araç olarak kullanarak çocuklarda iletişim, ekip çalışması ve kendini ifade etme becerisi kazandırmak amacıyla hazırlanmıştır.

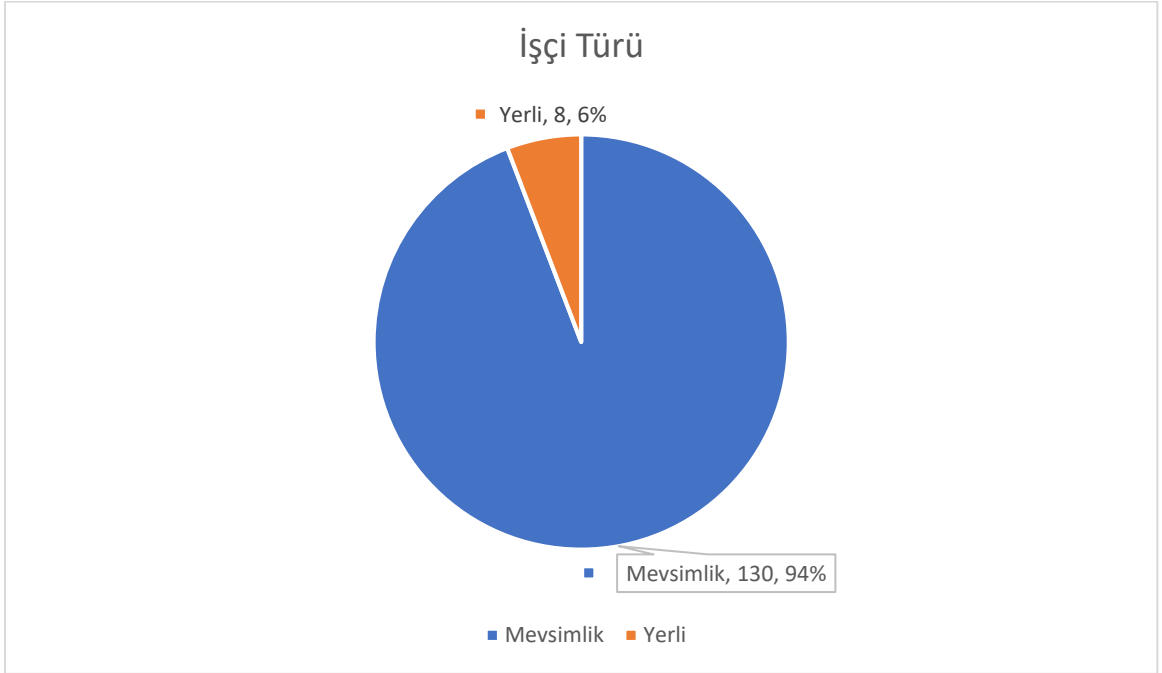
2018 HASAT ANALİZ RAPORU

2018 hasat döneminde 164 üreticiye iç denetim ve bahçe ziyaretleri yapılmıştır. Hasat sonunda 1906 mevsimlik tarım işçisi, 135 yerli işçi hakkında bilgiler alınmıştır. Elde edilen sonuçlar aşağıda başlıklar altında açıklanacaktır.

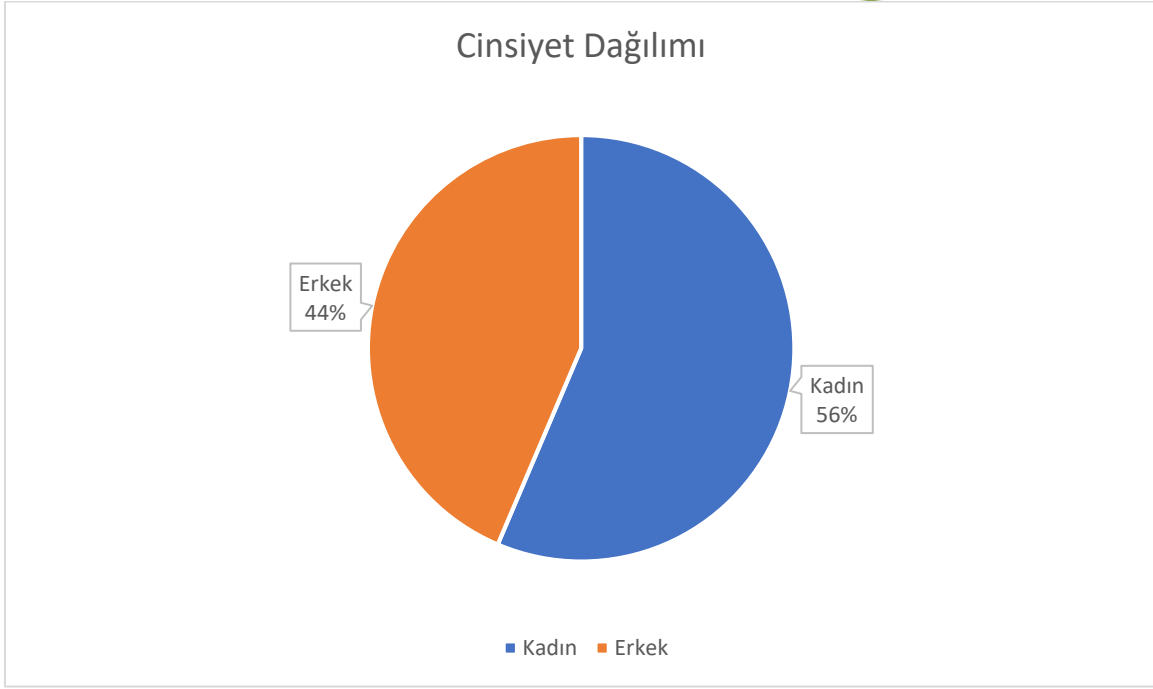
1. Hasat Şekli: 164 üreticinin hasat şekli işçi, aile ve makine olarak gruplandırılmıştır. 138 üretici işçi, 22 üretici aile ve 4 üretici makine ile hasat yapmıştır.

2. İşçi Türü: Hasat şekli işçi olan 138 üreticiden 130'u mevsimlik tarım işçisi, 8'i ise yerli işçi çalıştırmıştır.

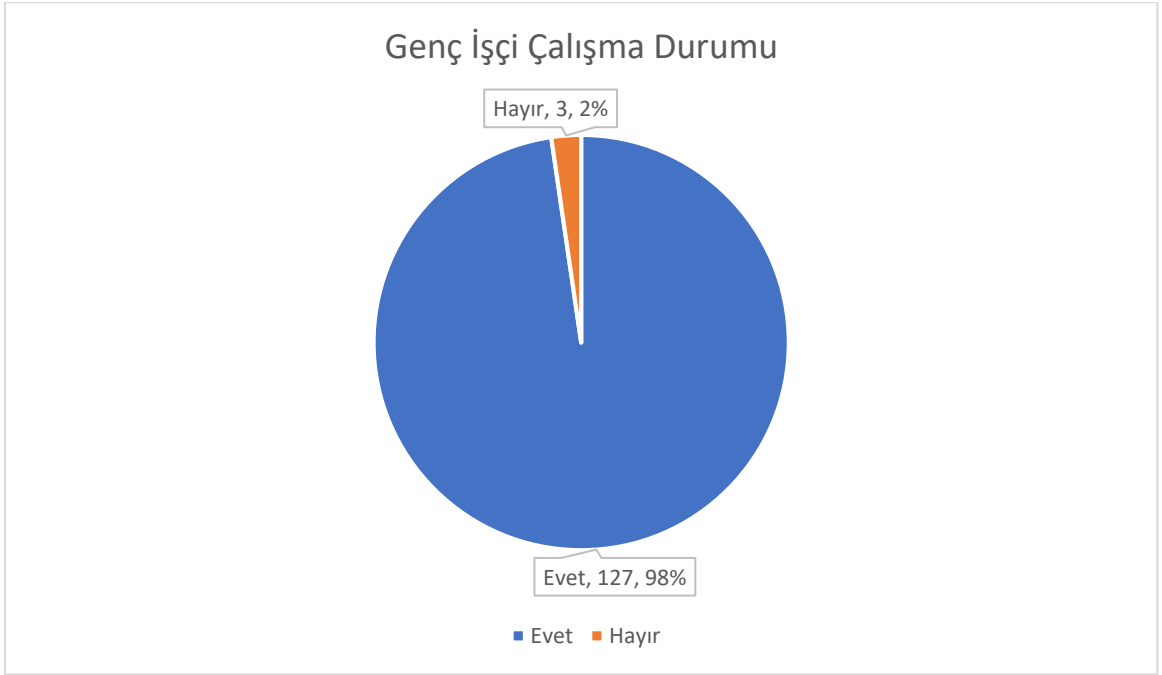
3. Cinsiyet Dağılımı: İşçi gruplarındaki cinsiyet dağılımları grafiklerdeki gibidir.
- Mevsimlik tarım işçilerinde cinsiyet dağılımı:

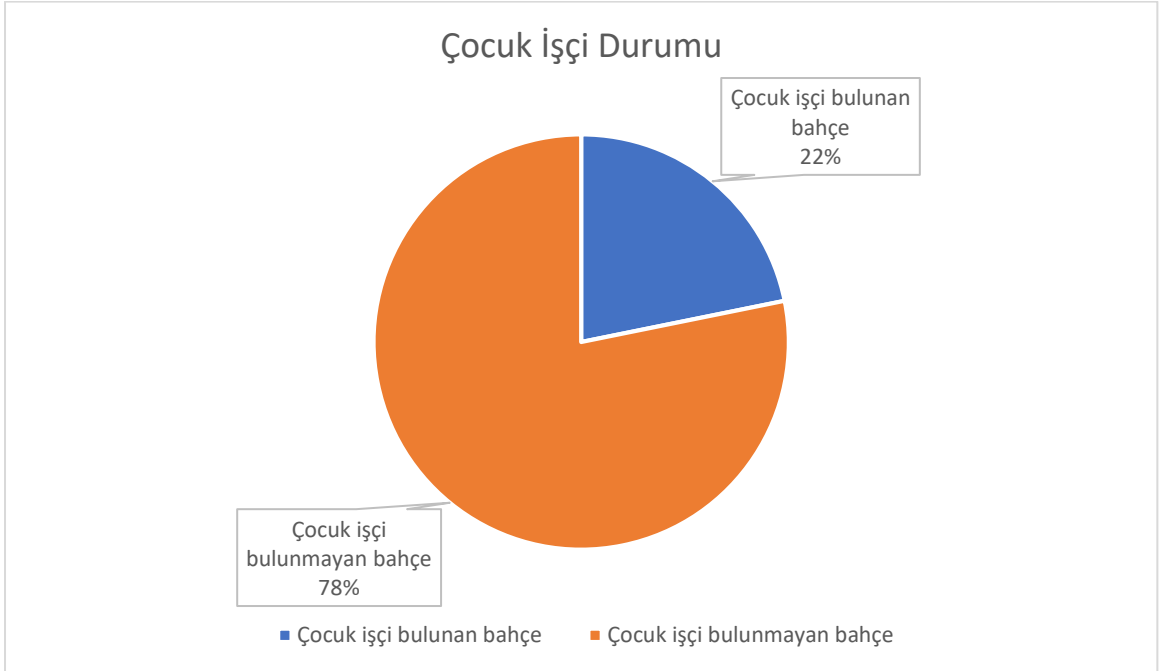
- Yerli işçilerde cinsiyet dağılımı grafikteki gibidir.

4. Genç İşçi Çalışma Durumu: Mevsimlik tarım işçilerinin çalışmak için gittiği 130 bahçenin 127'sinde toplam 528 genç işçi görülmüştür.

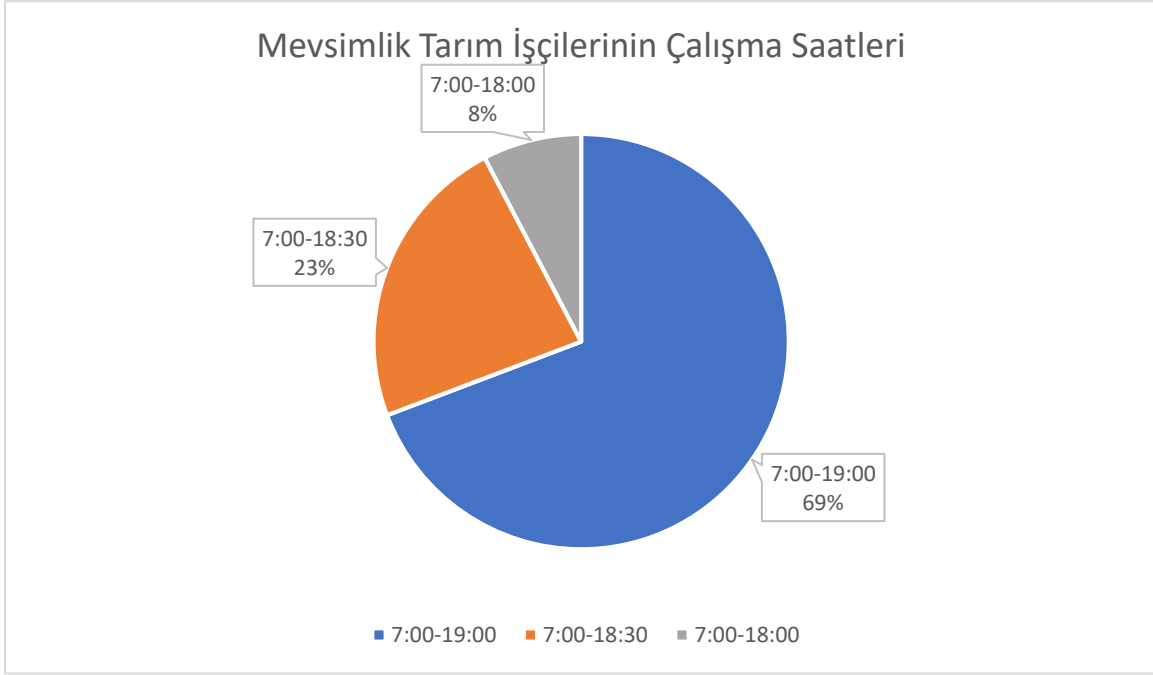

5. Çocuk İşçi Durumu: Gözlemlenen 164 bahçenin 36'sında çocuk işçi tespit edilmiştir.

6. Çalışma Saatleri: İşçilerin çalışma saatleri grafiklerdeki gibidir.

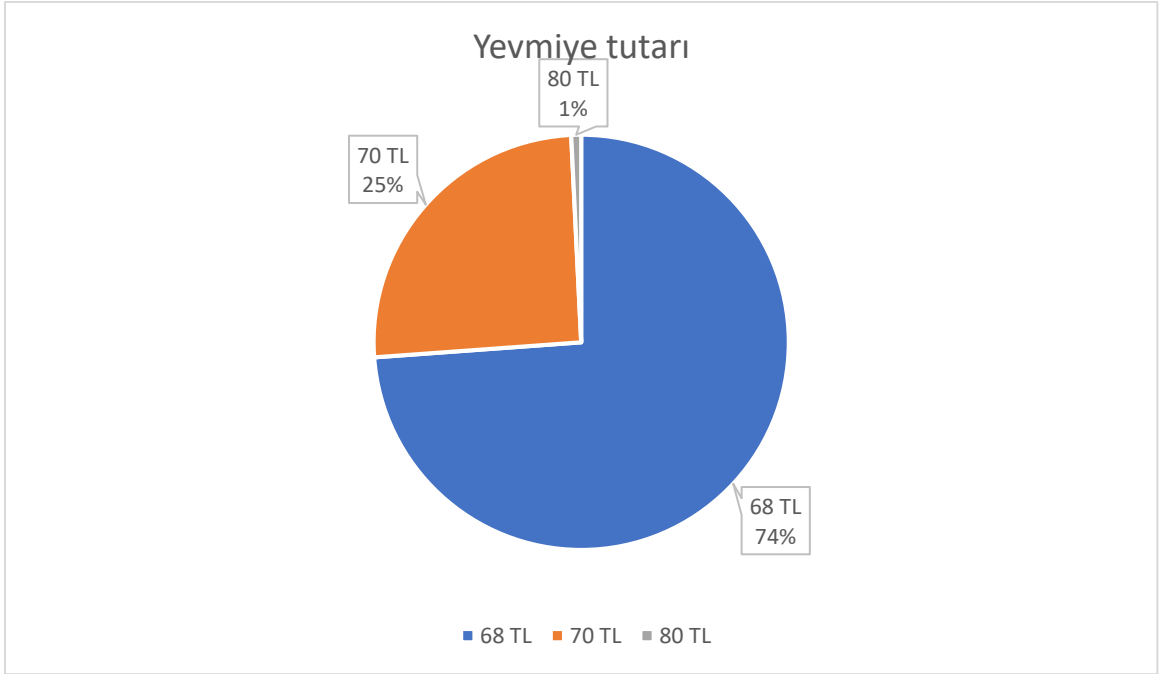
- Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma saatleri:

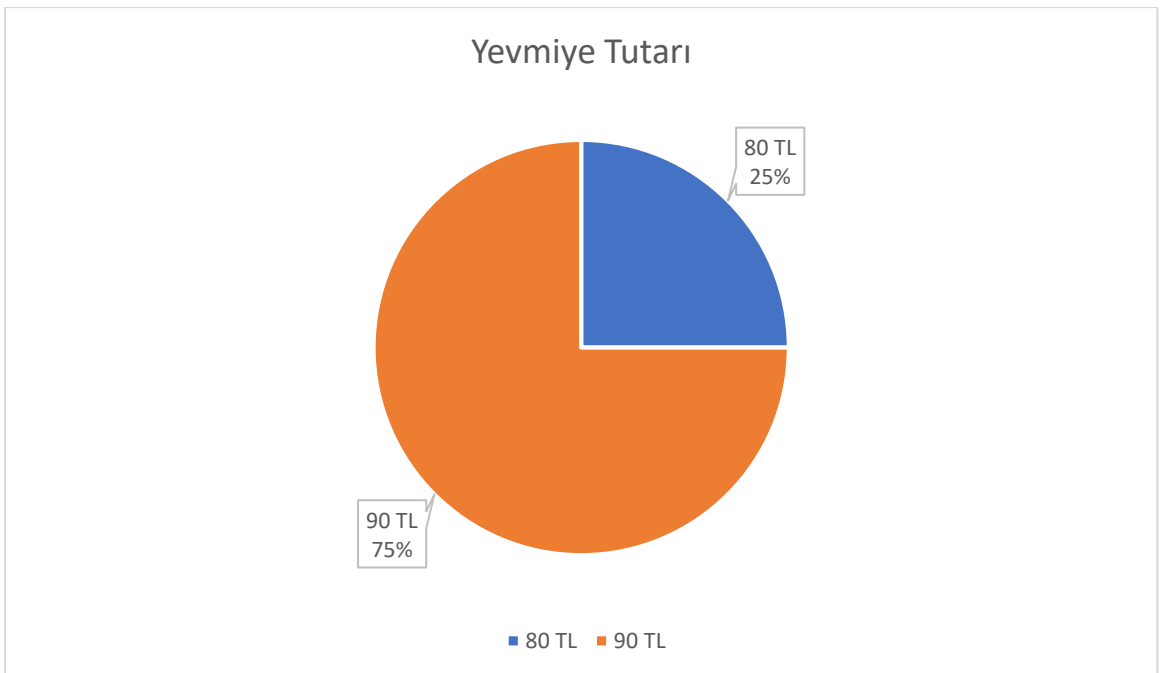
- Yerli işçilerin çalışma saatleri:

7. Mevsimlik Tarım İşçilerinde Yevmiye Durumu: Mevsimlik tarım işçisi çalıştıran 130 üreticiden 96'sı günlük 68 TL; 33'ü 70 TL; 1'i 80 TL ödemektedir.

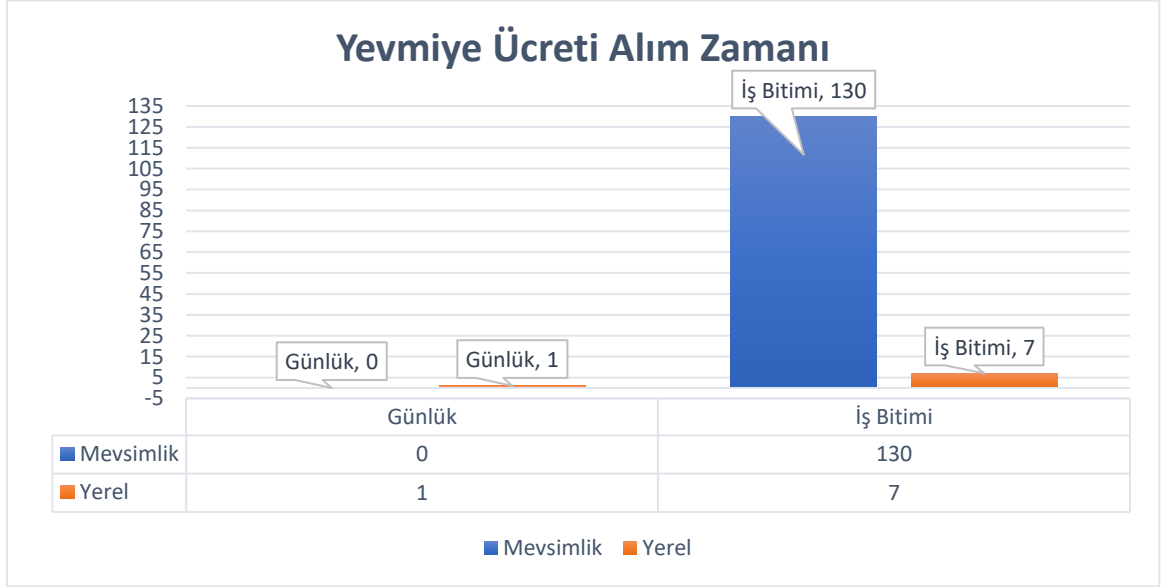

8. Yerli İşçilerde Yevmiye Durumu: Yerli işçi çalıştıran 8 üreticiden 6'sı 90 TL; 2'si 80 TL ödemektedir.

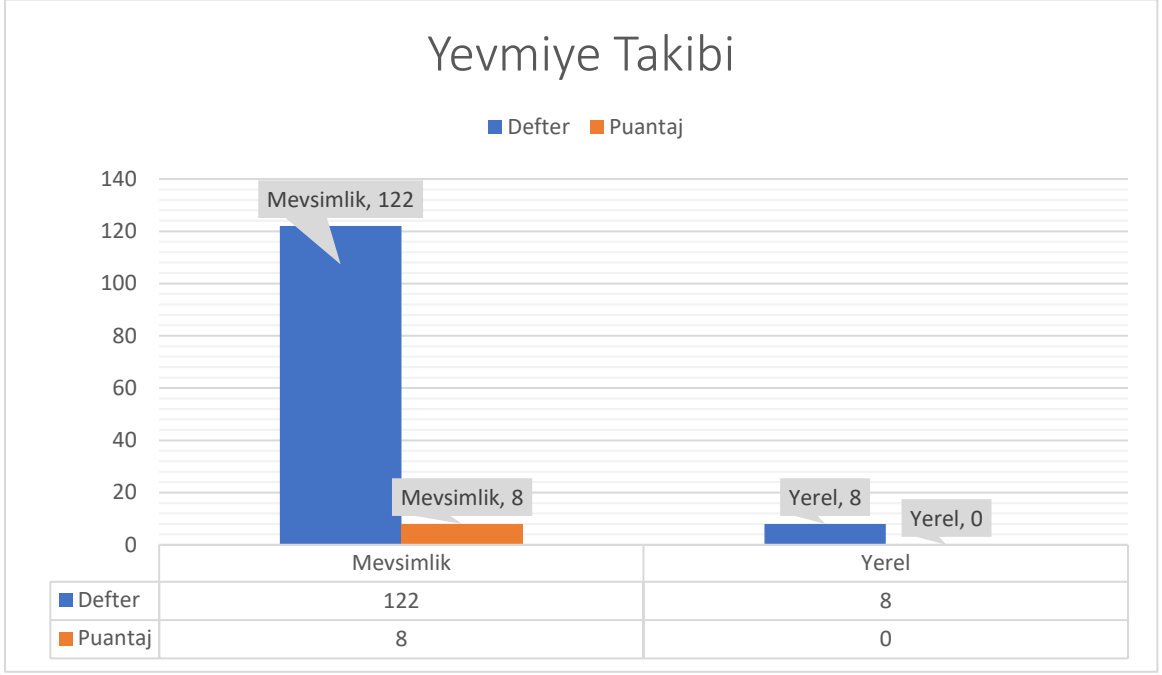

9. Yevmiye Ücreti Alım Zamanı: İşçi çalıştıran 138 üreticiden 137'si yevmiyeleri iş bitiminde vermiştir. Bu başlık kendi içinde de ikiye ayrılmaktadır.

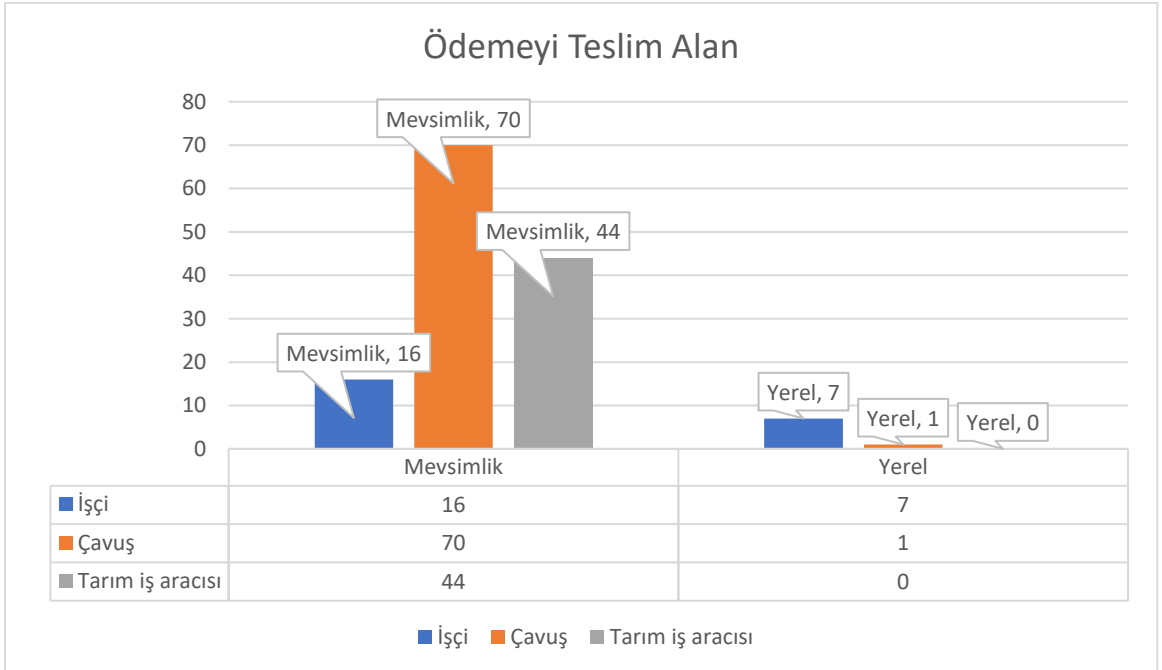
- 130 mevsimlik tarım işçisi grubunun (1906 kişinin) yevmiye alım zamanı,
- 8 yerli işçi grubunun (135 kişinin) yevmiye alım zamanı.

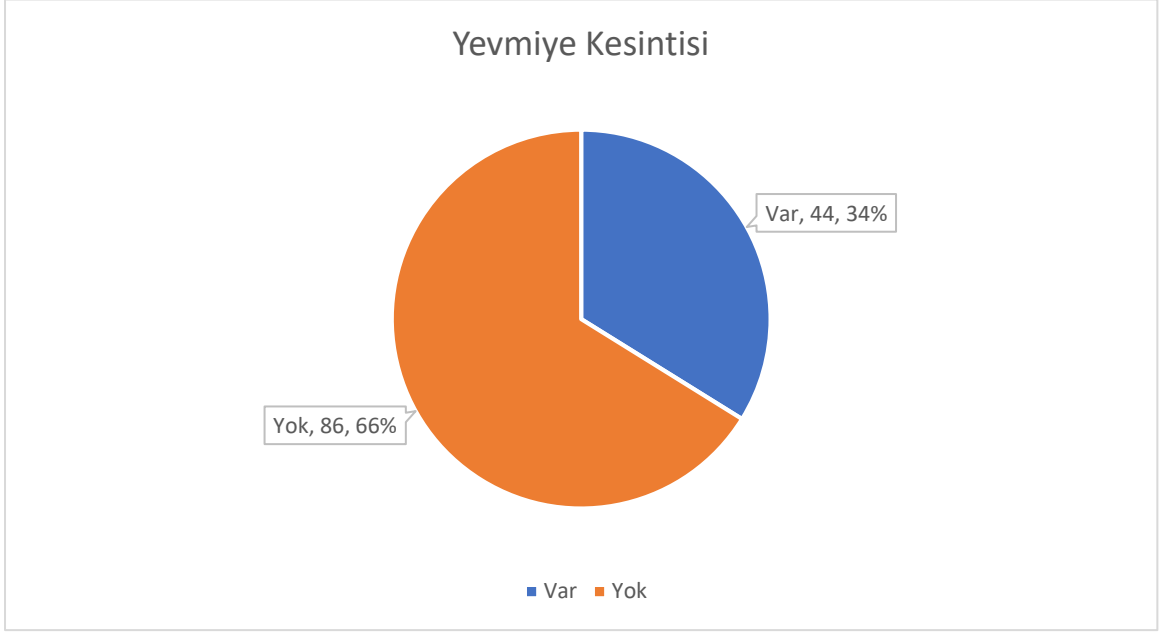
10. Yevmiye Takibi: 130 mevsimlik tarım işçisi grubundan 122'si çalışma günlerinin kaydını deftere; 8'i ise puantaj cetveline not etmektedir. 8 yerli işçi grubunun ise tamamı deftere not etmektedir.

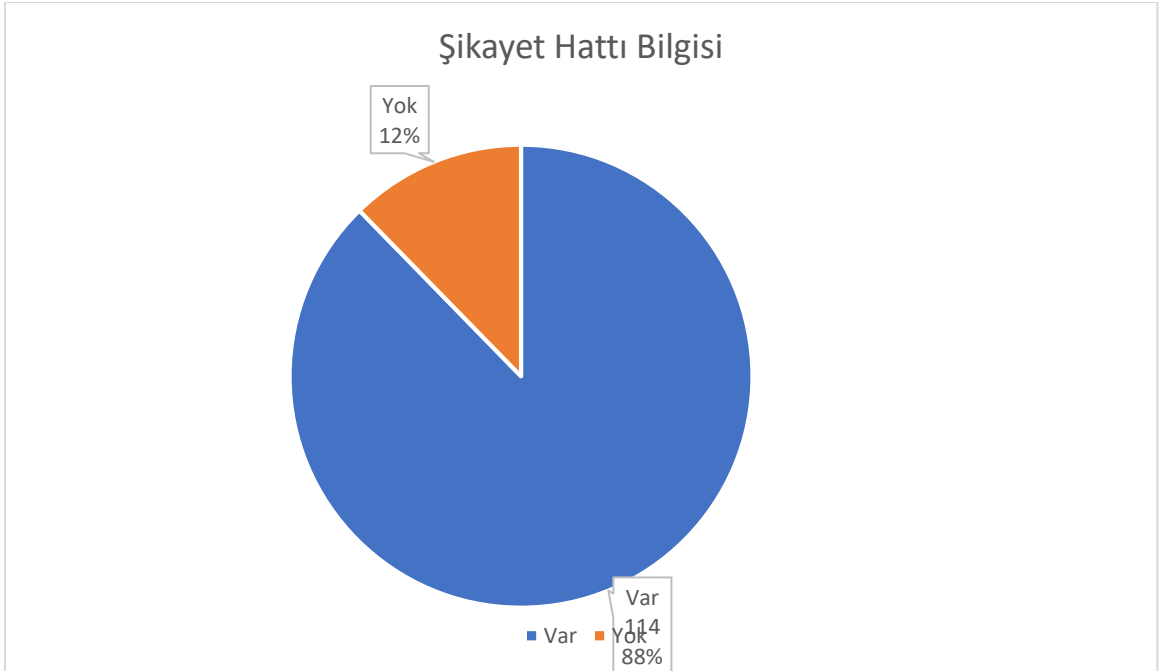
11. Yevmiye Ücretlerinin Teslimi: 164 üreticiden 130'u mevsimlik tarım işçisi çalıştırmaktadır. Üreticilerden 70'i yevmiyeyi çavuşa; 44'ü tarım iş aracısına; 16'sı ise işçinin kendisine teslim etmektedir. Yerli işçi çalıştıran 8 üreticiden 7'si yevmiyeyi işçinin kendisine; 1'i ise çavuşa teslim etmektedir.

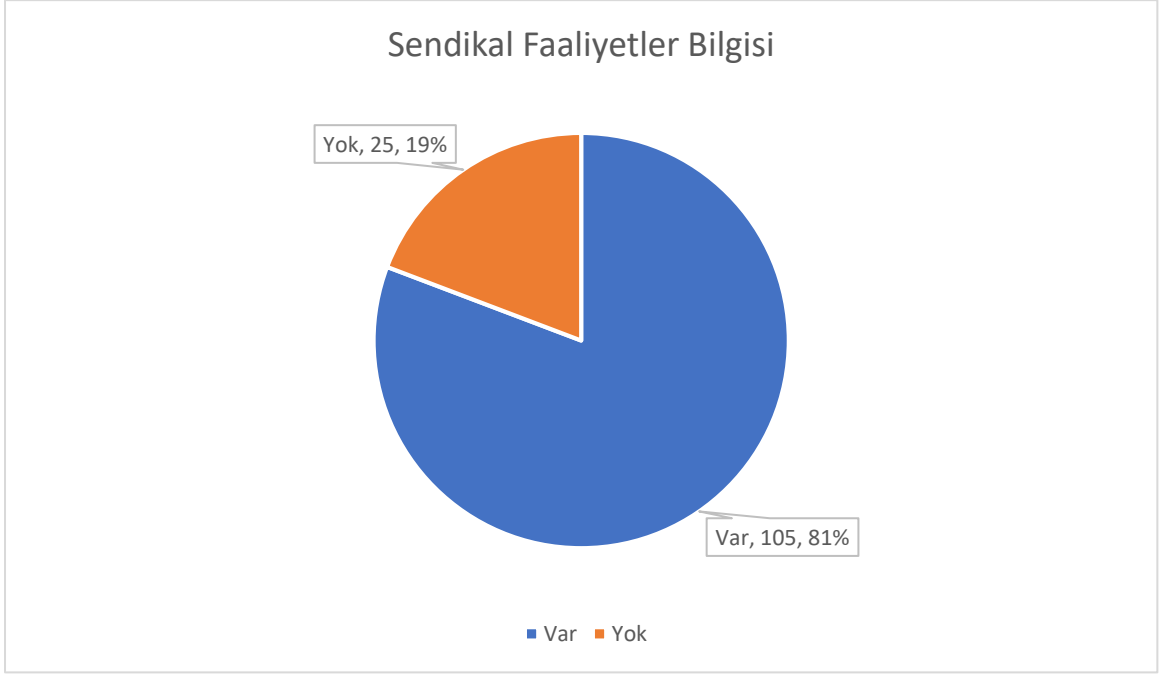
12. Yevmiye Ücreti Kesintileri: 130 mevsimlik tarım işçisi grubunun 44'ünün yevmiyesinde %7-10'luk kesinti olduğu görülmüştür.

13. Şikayet Hattı Bilgisi: 130 mevsimlik tarım işçisi grubundan 114'ünün şikayet hattı konusunda bilgisi varken 16'sının bilgisi yoktur. Yerli işçilerinse tamamının konu hakkında bilgisi vardır.

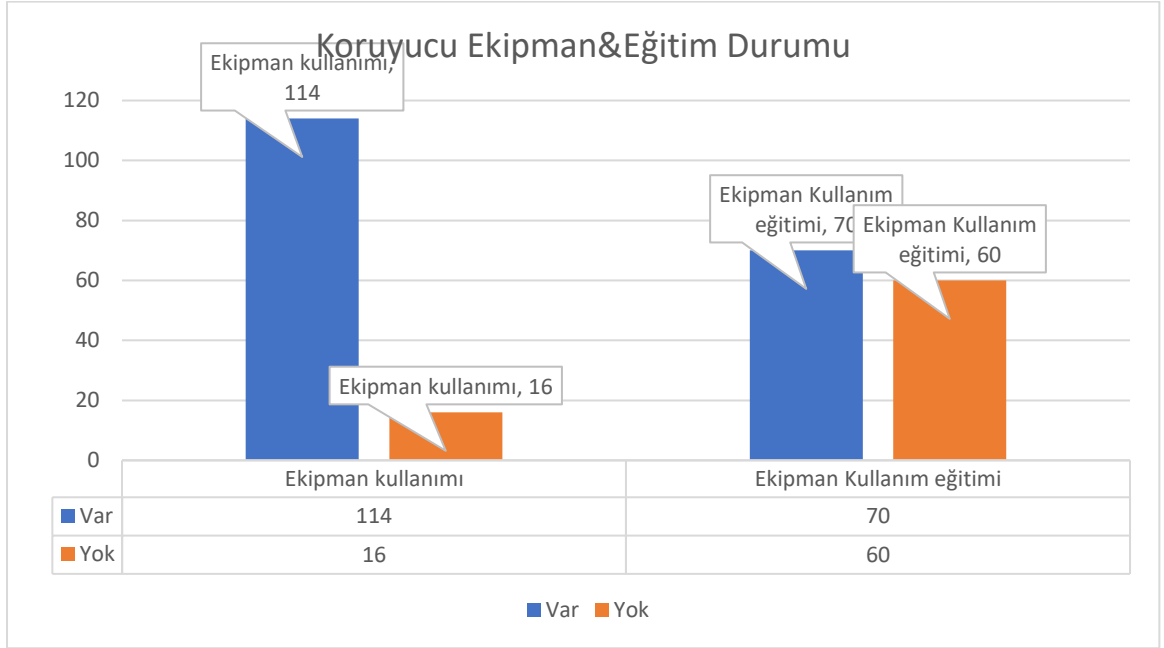

14. Sendikal Faaliyetler Bilgisi: 130 mevsimlik tarım işçisi grubundan 105'inin sendikal faaliyetler ve örgütlenme özgürlüğü konusunda bilgisi varken 25'inin bilgisi yoktur. Yerli işçilerinse tamamının konu hakkında bilgisi vardır.

15. Koruyucu Ekipman Kullanımı ve Eğitim Durumu: 130 mevsimlik tarım işçisi grubundan 114'ü çalışma esnasında koruyucu ekipman kullanırken, 16'sı kullanmamaktadır. 70'i koruyucu

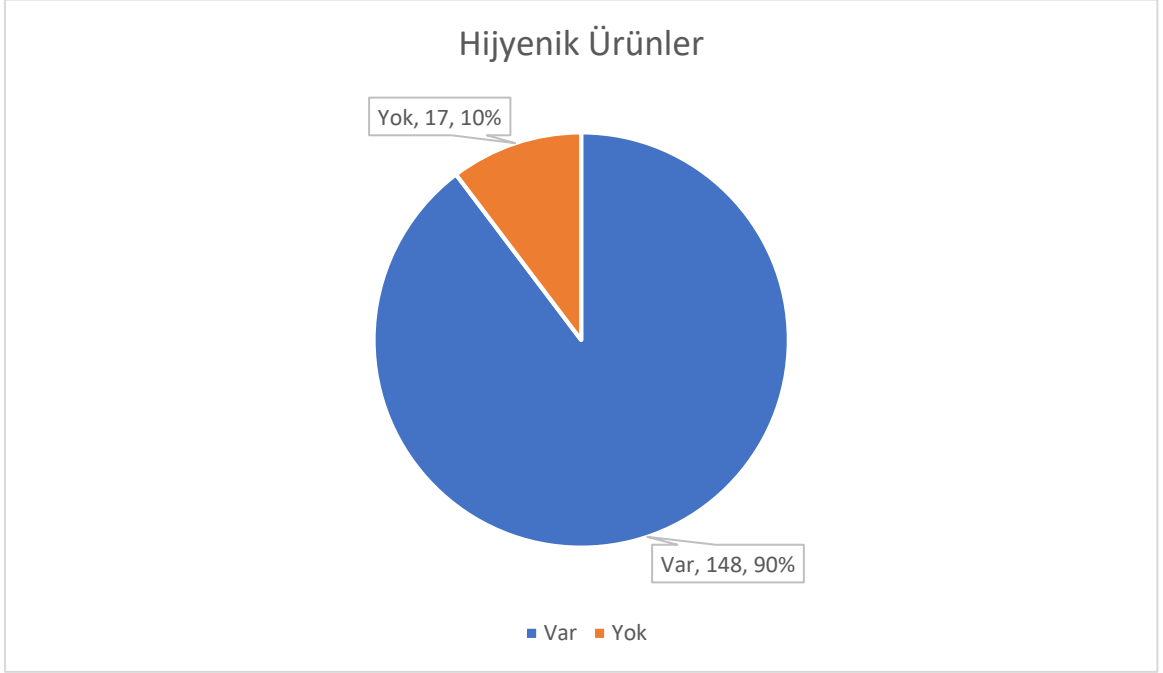
ekipman kullanımı hakkında eğitim alırken 60'ı bu eğitimi almamıştır. Yerli işçilerinse tamamı koruyucu ekipman kullanmaktadır ve eğitim almıştır.

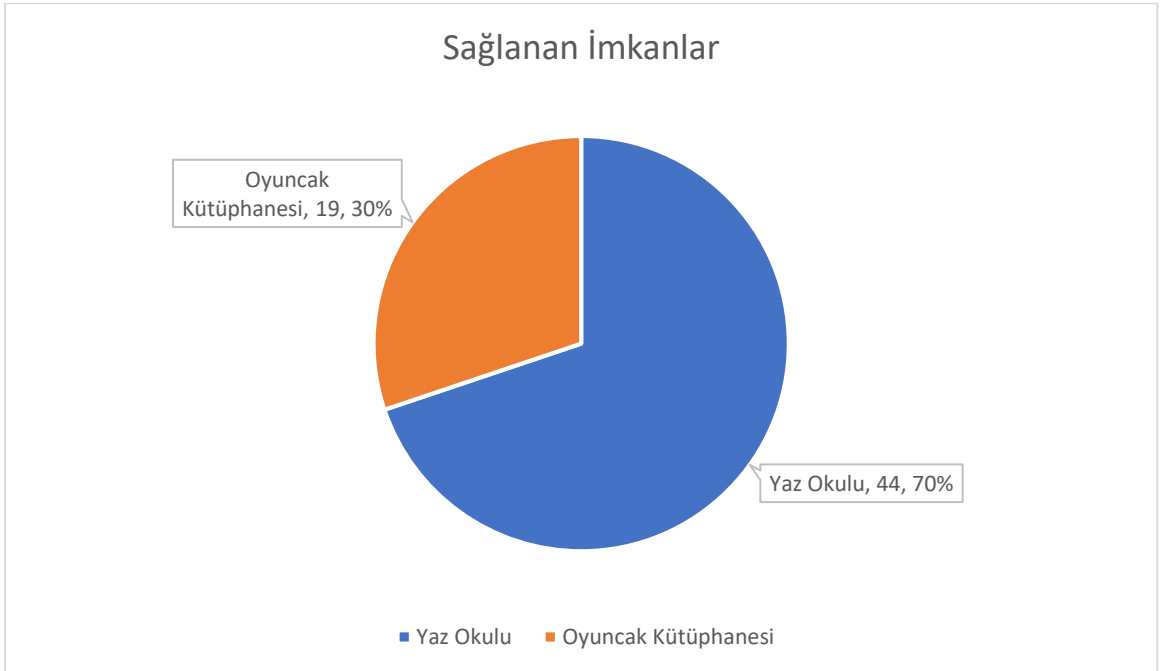
16. İlk Yardım Çantası Kullanım Durumu: Ziyaret edilen 164 bahçeden 35'inde ilk yardım çantası bulunmamaktadır.

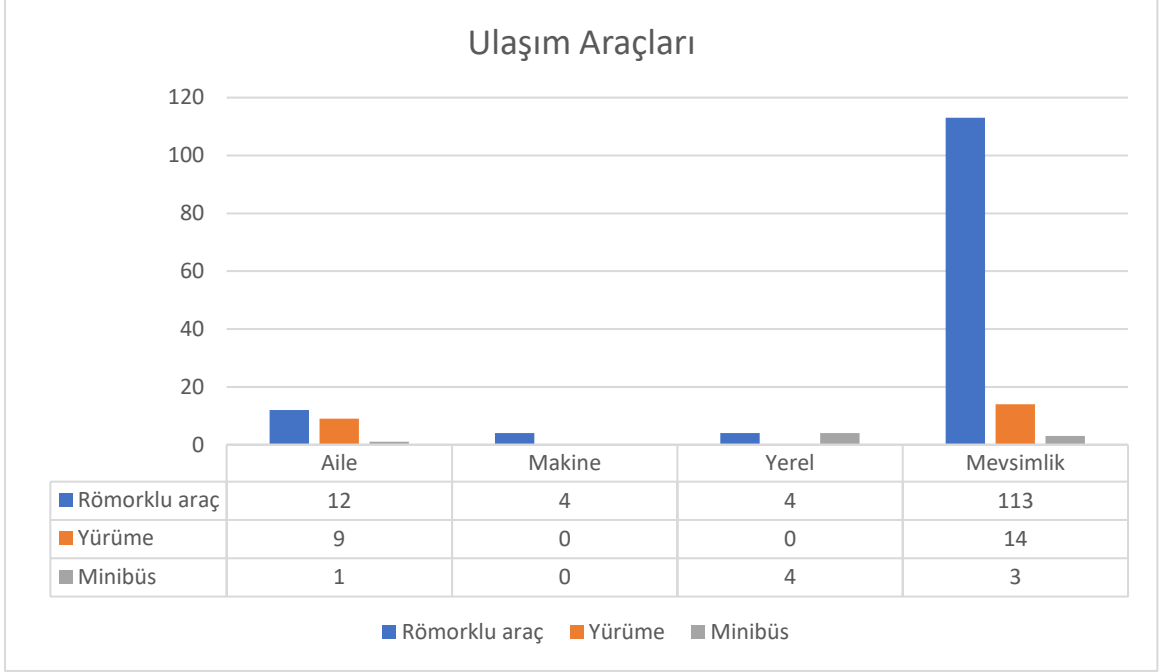
17. Hijyenik Ürün Durumu: Ziyaret edilen 164 bahçeden 148’inde hijyenik ürün varken 17’sinde yoktur.

18. Hizmetlere Erişim: İç denetim yapılan 164 üreticinin yaşadıkları ve işçi evlerinin buldukları lokasyonlara göre mevsimlik tarım işçilerine sağlanan imkanlar analiz edilmiştir. 44 işçi grubu yaz okullarından faydalanırken 19’u da oyuncak kütüphanesinden faydalanabilmektedir.

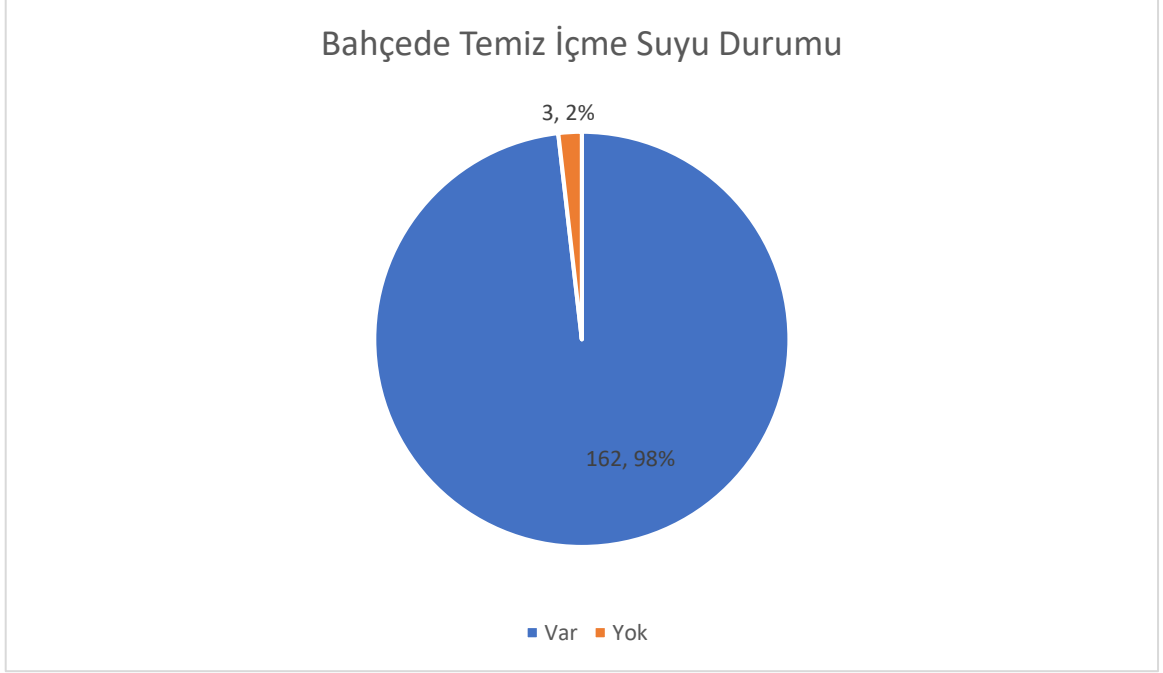
19. Ulaşım Araçları: Hasat döneminde ziyaret edilen 164 bahçenin 133'üne römorklu, 23'üne yürüme, 8'ine ise minibüs ile ulaşım sağlanmaktadır. Ulaşım araçlarının kullanımı "aile, makine, mevsimlik işçi ve yerli işçi" durumuna göre değişiklik gösterebilmektedir.

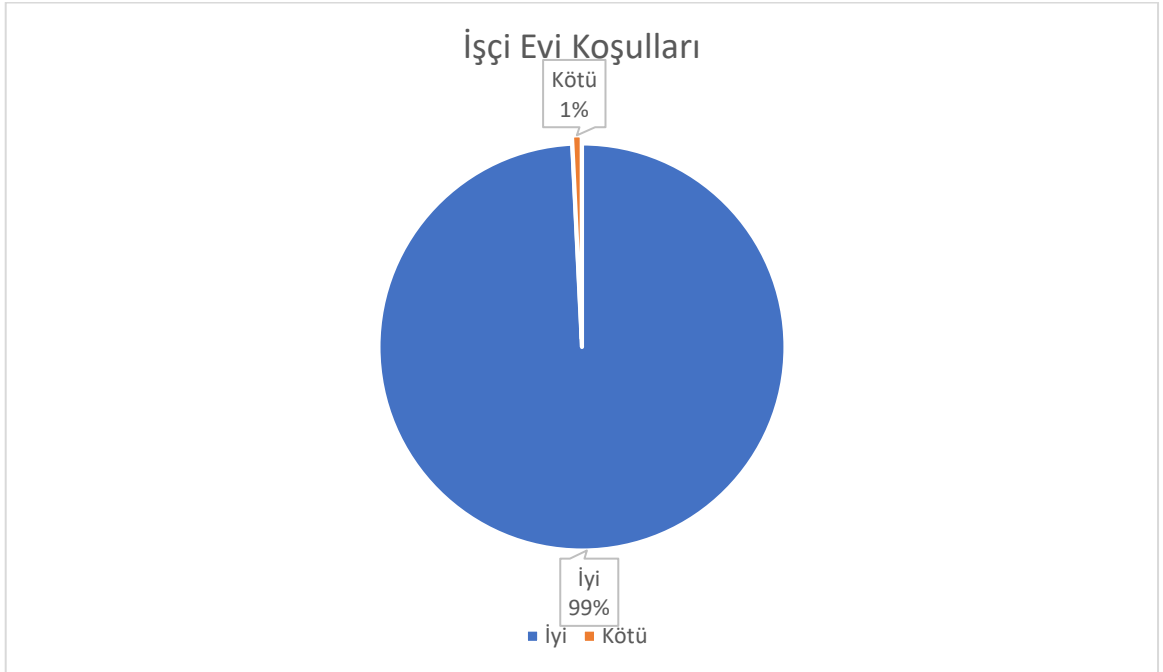
20. Acil Yaralanmalar: Ziyaret edilen 164 işçi grubundan 2'si acil yaralanma durumunda ne yapması gerektiğini bilmemektedir.

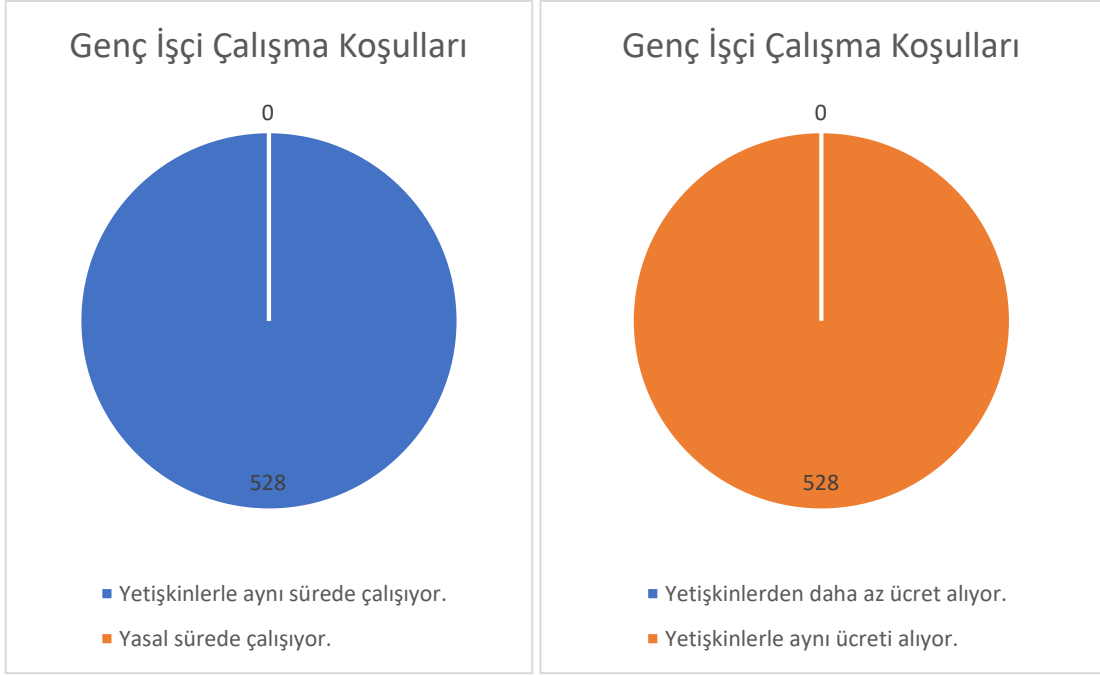
21. Temiz İçme Suyu Durumu: İç denetim yapılan 164 üreticiden 3'ünün bahçesinde temiz içme suyu bulunmamaktadır.

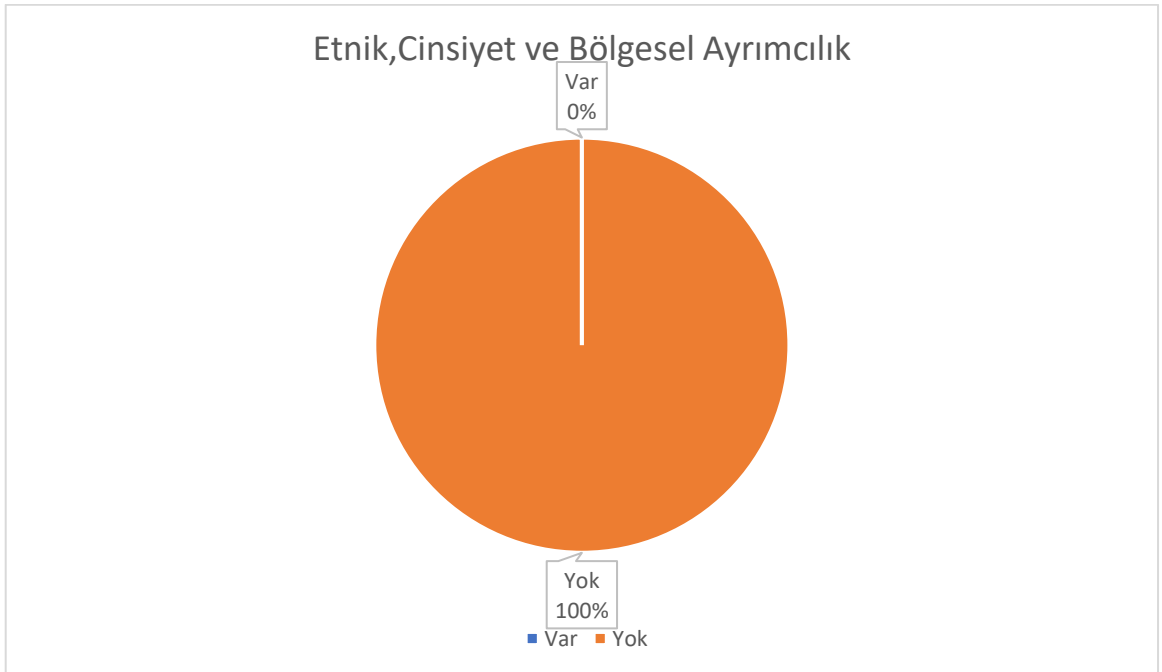
22. İşçi Evleri: 130 mevsimlik tarım işçisi grubunun konakladığı işçi evlerinden sadece bir tanesinin durumu iyi değildir. (Elektrik ve su durumu baz alınmıştır.)

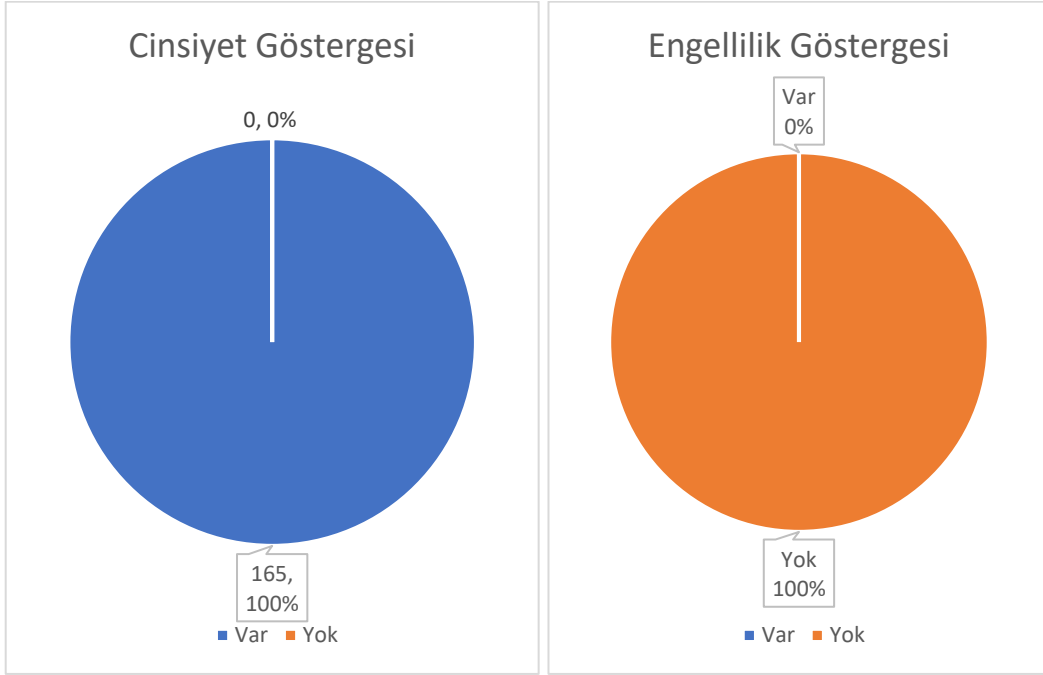
23. Genç İşçi Çalışma Koşulları: 528 genç işçinin tamamı yetişkinlerle aynı sürede çalışıp aynı ücreti almaktadır.

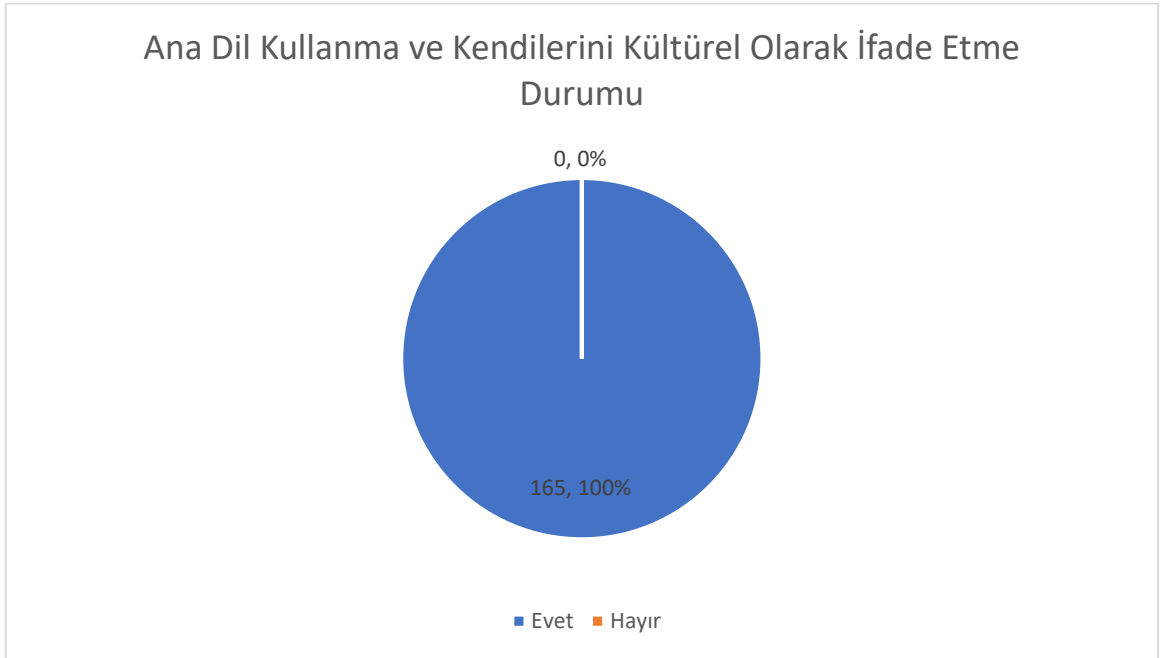
24. Etnik, Cinsiyet ve Bölgesel Ayrımcılık: Yapılan bahçe ziyaretlerinde etnik, cinsiyet ve bölgesel ayrımcılığa rastlanmamıştır.

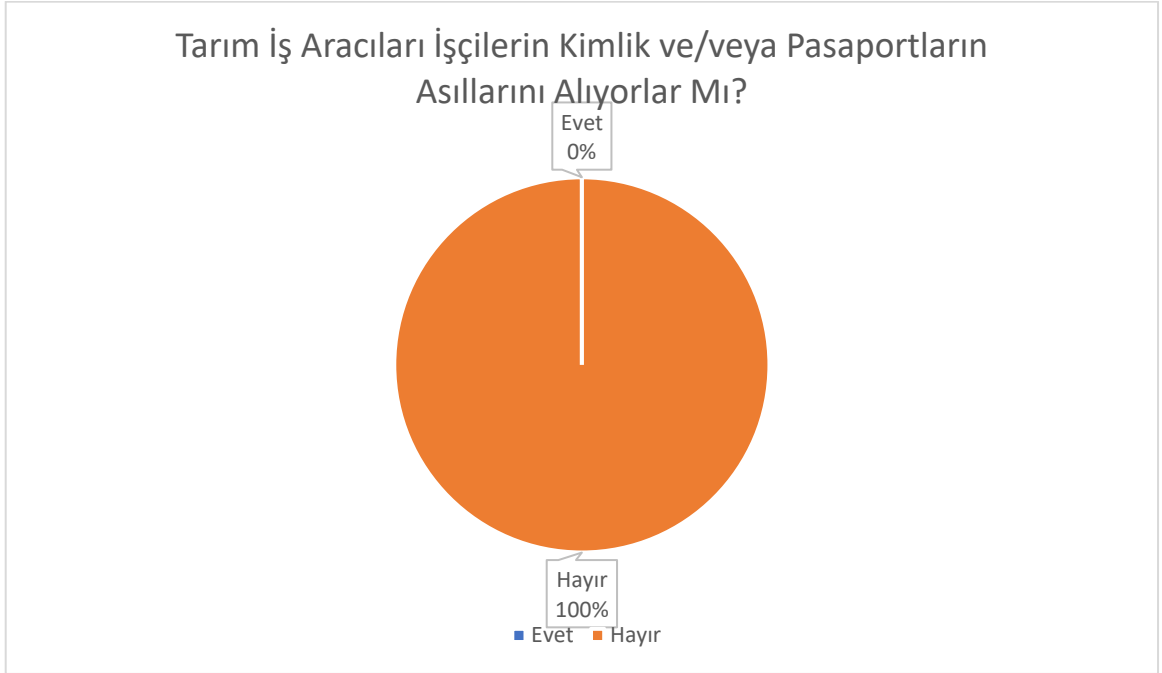
25. Cinsiyet ve Engellilik Göstergeleri: Mevsimlik tarım işçilerinin tamamı için cinsiyet göstergesi varken engellilik göstergesi bulunmamaktadır.

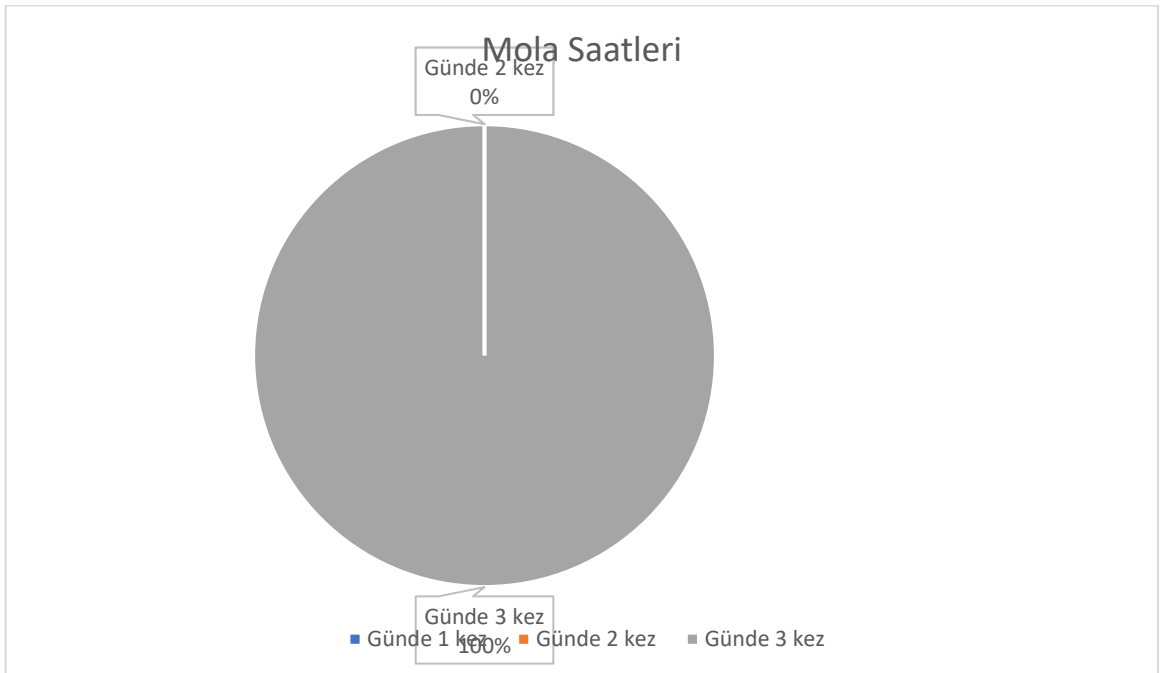
26. Ana Dil Kullanımı: Yapılan ziyaretlerin tamamında üreticiler işçilere anadillerini kullanmalarına ve kendilerini kültürel olarak ifade etmelerine izin vermektedir.

27. Kimlik ve Pasaportlar: Yapılan görüşmelerin hiçbirinde kimlik veya pasaportların asıllarını elinde bulunduran tarım iş aracısı ve üreticiye rastlanmamıştır.

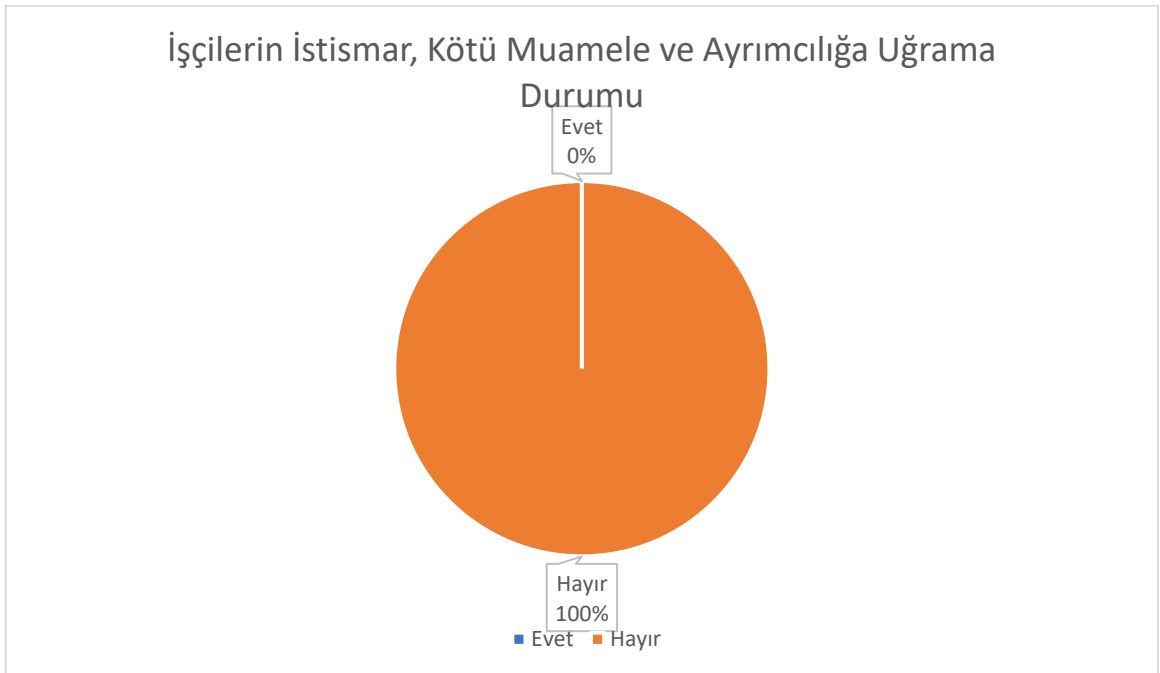
28. Mola Saatleri: Yapılan bahçe ziyaretlerinin tamamında sabah, öğle ve ikindi olmak üzere 3 kez mola verildiği görülmüştür.

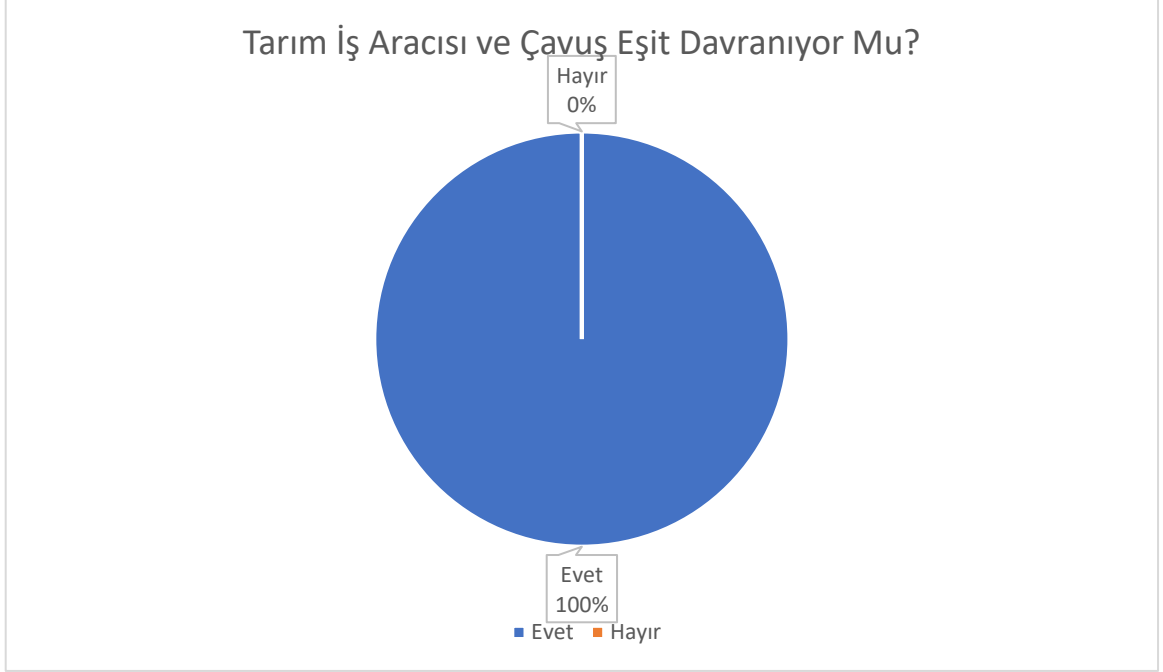
29. Komisyon Kararları: Tüm işçi, üretici ve tarım iş araçları komisyon kararlarından haberdardır.

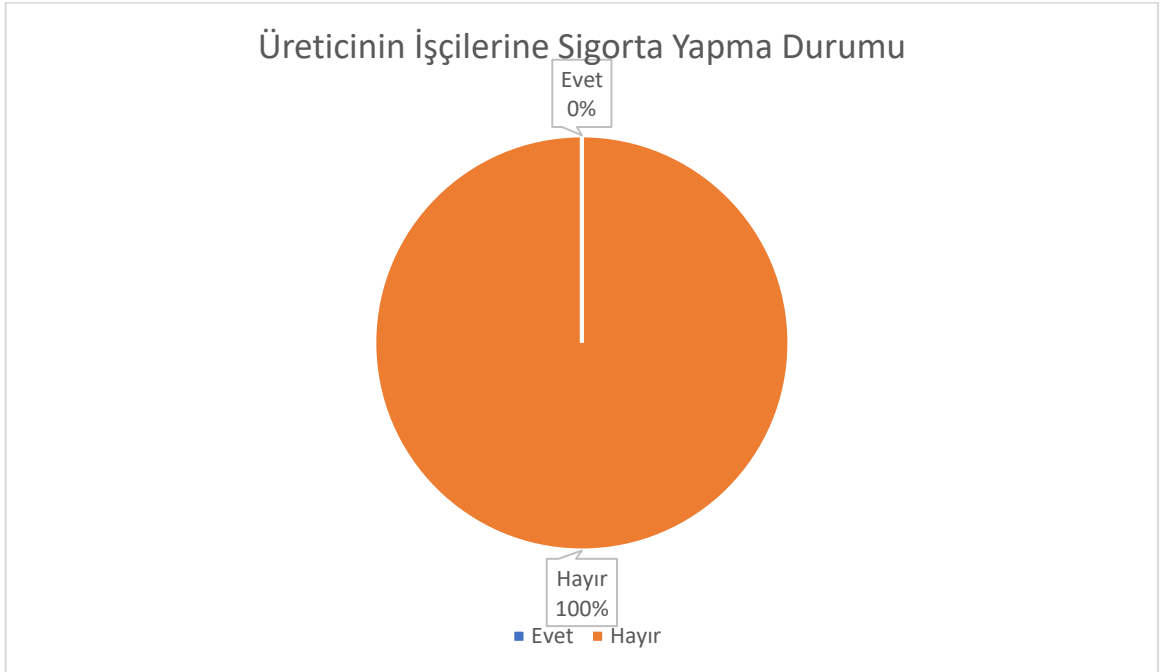
30. İstismar ve Kötü Muamele: İşçilerden hiçbiri istismar, kötü muamele veya ayrımcılığa uğramamıştır.

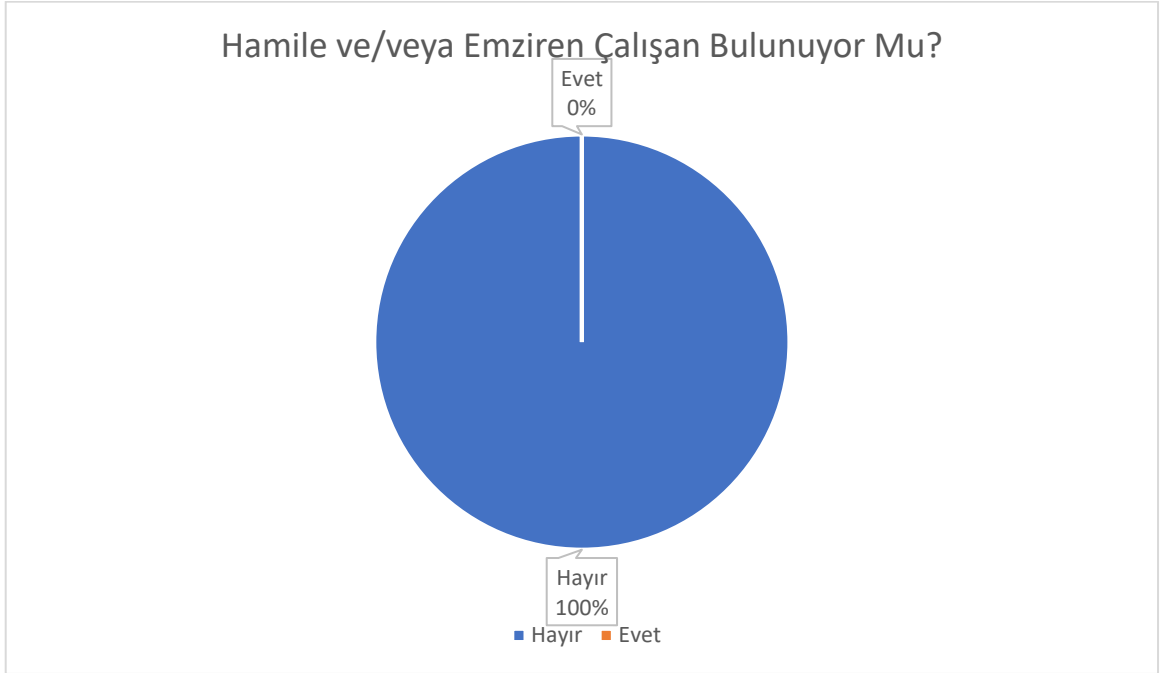
31. Eşit Yaklaşım: Tüm çavuş ve tarım iş araçları işçilere eşit davranmaktadır.

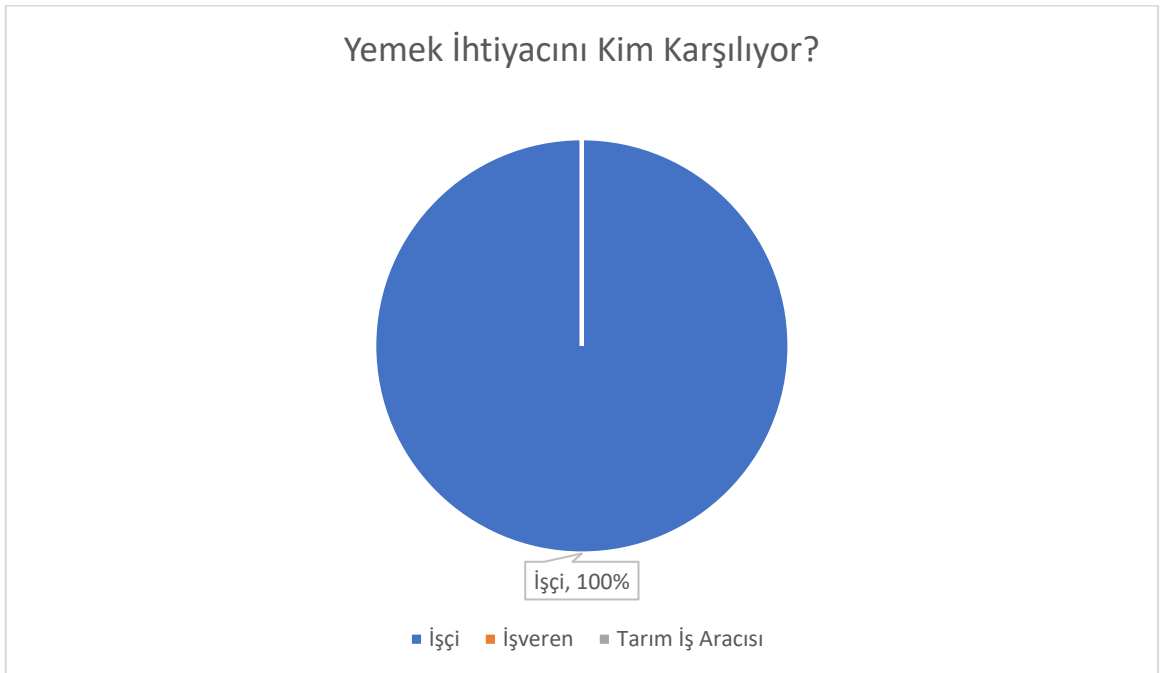
32. Sigorta: İşçilere ödenen yevmiyeler asgari ücretin brütünden hesaplandığı için sigorta primi dahildir. Bu nedenle işçisine sigorta yapan üretici bulunmamaktadır.

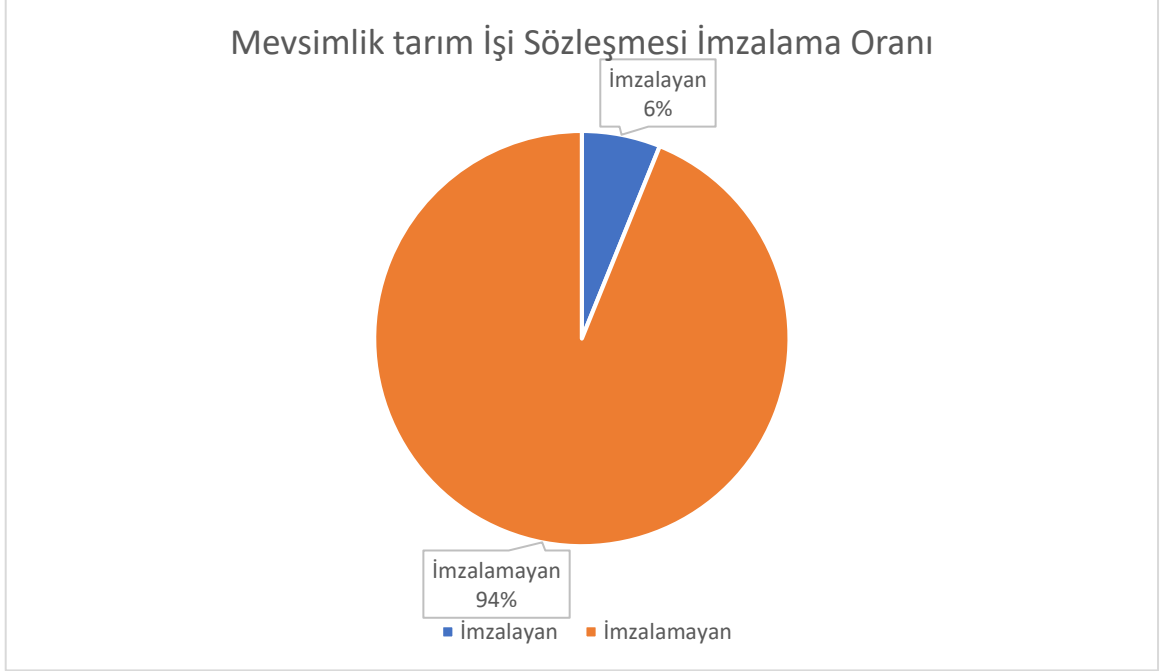
33. Hamile ve Emziren Çalışan: Yapılan ziyaretler neticesinde çalışan işçiler arasında hamile ve emziren kadına rastlanmamıştır.

34. Yemek İhtiyacı: Yemek ihtiyacı tüm bahçelerde işçi tarafından karşılanmaktadır.

35. Mevsimlik Tarım İŖi Sözleşmesi: 2018 yılı fındık hasat döneminde Olam Progıda Sürdürülebilirlik Departmanı'nın öncülüğünde 49 Mevsimlik Tarım İŖi Sözleşmesi imzalanmış olup tamamı İŖ-Kur tarafından onaylanmıştır. (Oranlama yapılırken Batı Karadeniz Bölgesi'nde İyi Tarım Uygulamaları Projesi yürütölen 800 üretici baz alınmıştır.)

KAYNAKÇA

1. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/421593>
2. <http://www.mevsimliktarimiscileri.com/sayfadetay.aspx?id=11>
3. Olam Türkiye Sürdürülebilirlik ekibi, sürdürülebilirlik üretici iç denetim formu
4. Olam Progıda Kocaali Şubesi, İyi Sosyal Uygulamalar Dosyası Arşivi